

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC NANDRU

(reg. Hunedoara, r. Hunedoara) *

ÎNSCRIEREA în planul de muncă pe anul 1955 a unui sondaj la Nandru a decurs din descoperirea mai veche într-una din peșterile de aici a unor unelte în formă de frunză, atribuite protosolutreanului. Acestea sînt, pînă astăzi, singurele piese descoperite într-o peșteră din țară, ce pot fi atribuite în mod neîndoielnic cunoscutei culturi paleolitice superioare — szeletianului —, al cărui centru de dezvoltare îl constituie peșterile munților Bükk din Ungaria. Piesele, în număr de două, au fost găsite în 1932 de către fostul director al Muzeului regiunii Hunedoara, József Mallász, și se află în conservarea acestui muzeu. Este vorba de o frunză de silex și una de cuarțit, a căror formă este obținută prin retușe largi, neregulate, de suprafață, tehnică specifică acestei culturi.

În urma recentelor cercetări, făcute într-o peșteră de pe valea Iskerului, în Bulgaria, unde au apărut cîteva forme szeletiene, problema răspîndirii geografice a acestei culturi spre estul și sud-estul european capătă dintr-o dată o importanță deosebită. Și cum în cazul nostru descoperirile întîmplătoare de terasă, atribuite așa-zisului protosolutrean, sînt lipsite de observații stratigrafice, singurul loc din țară cu o descoperire precisă nu putea rămîne neglijat în studiile noastre paleolitice. Aceasta cu atît mai mult cu cît și în musterianul de la Baia de Fier și în acel de la Ohaba Ponor, au apărut cîteva forme bifaciale, care vor avea de spus, poate, un cuvînt în problema originii și răspîndirii acestei culturi specifice centrului Europei.

Cercetările și săpăturile de la Nandru au început în ziua de 16/VIII și s-au terminat la 22/IX 1955. Menționăm că ele au fost făcute în colaborare utilă cu Muzeul regional Deva, care ne-a pus la dispoziție pentru studii materialele arheologice mai vechi provenite de la Nandru, informații științifice și personal.

La Nandru, pe dreapta Văii Roatei, imediat lîngă sat, în masivul de calcar ce se termină în marginea acestuia, la o înălțime ce nu depășește 19 m față de firul apei, la o altitudine de 300 m față de nivelul mării, în peretele prăpăstios dinspre apus se află situată prima peșteră, cunoscută sub numele de Peștera de jos sau Peștera Curată (fig. 1 și 2).

Nu departe, în susul apei, la 179 m de aceasta, la o înălțime de 26 m față de albia rîului și la o altitudine de 305 m față de nivelul mării, se află a doua peșteră, denumită Peștera de sus sau Peștera Spurcată (fig. 3). Amîndouă au fost cunoscute și cercetate încă de la sfîrșitul veacului trecut ¹.

* Colectivul șantierului: C. S. Nicolăescu-Plopșor, responsabil, Beniamin Bassa, Alexandra Bolomey, Alexandru Păunescu.

¹ Primele săpături în aceste peșteri au fost efectuate de Zsófia von Torma în 1877. Materialul tipic scos de Torma a fost publicat de Roska Márton în două lucrări: a) *Erdély régészeti repertóriuma I. Öskor*, Cluj, 1942, nr. 97, Nándor, p. 200—201 și b) *Die Sammlung Zsófia von Torma*,

Cluj, 1941; vezi cap. *Die Höhlengruppe von Nandor*, p. 20—24. Despre aceste peșteri mai vorbesc: Gabriel Téglás, precum și E. Albert Bielz într-un articol intitulat *Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens, als Vorarbeit einer Anthologie dieses Landes*, IV, 1884, p. 1—66, p. 43—45, în « *Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathen-Vereins* » IV. Jahrgang, 1884.

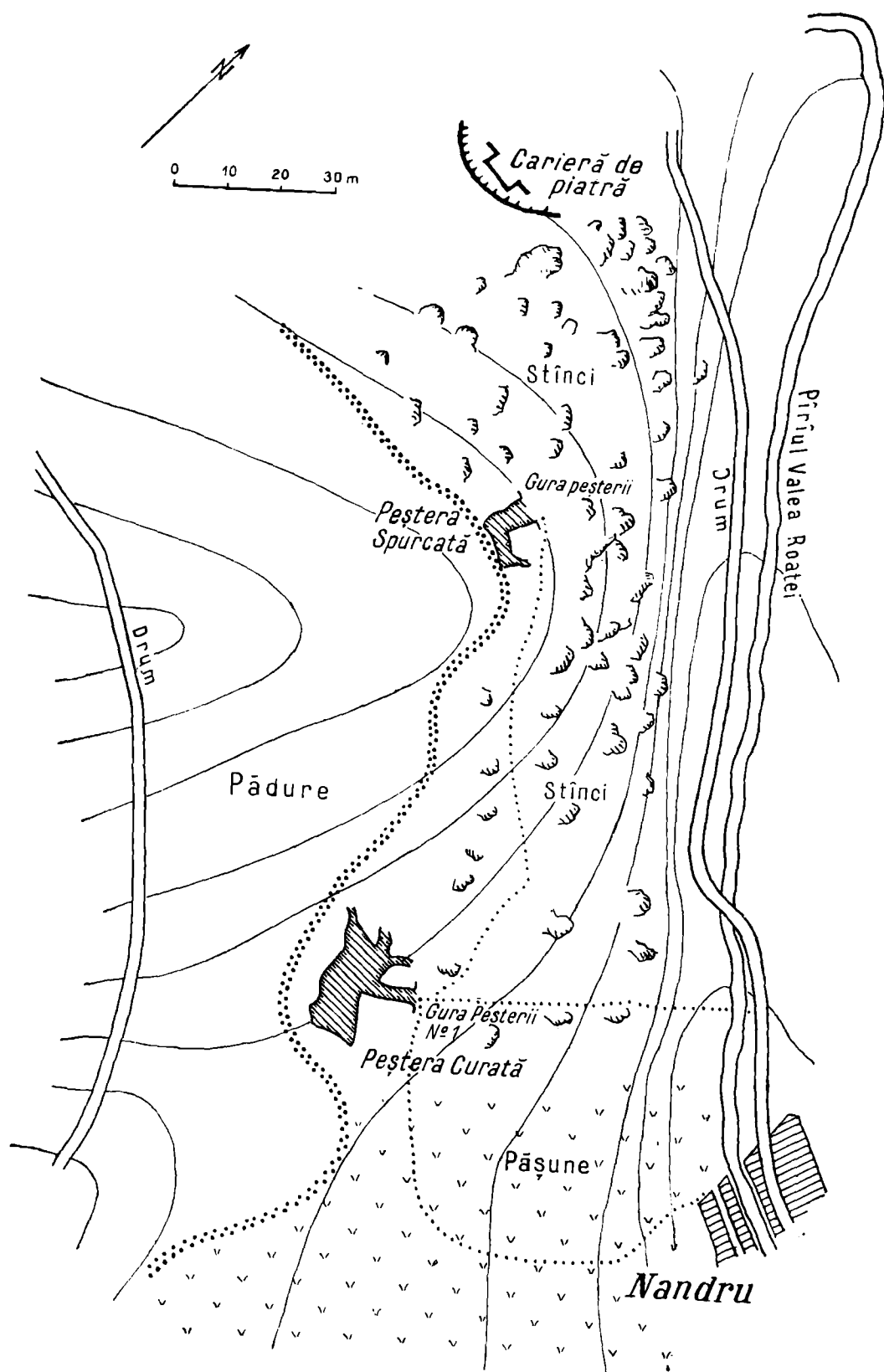

Fig. 1. — Ridicarea topografică a Dealului Peșterilor (plan).

Din nefericire, amîndouă au suferit mult de pe urma acestor așa-zise cercetări și săpături arheologice mai vechi. Despre felul cum a săpat aici cunoscuta cercetătoare Zsófia Torma, în prima peșteră, dăm cuvîntul lui József Mallász: «Pasiunea științifică a răscolit totul în această peșteră. Aluviul a fost cărat în întregime afară, iar diluviul mai zace pe ici pe colo, pe vatra peșterii, în petece întrerupte, din care cauză privirea clară este împiedicată de fragmentele neolitice amestecate și bătucite în vatră. . . Această femeie învățată, spre marea uimire a lumii științifice a prezentat din aluviu (?), pe lângă neolitic, *Ursus spelaeus*, *Bos primigenius*, *Cervus euriceros* etc. . . Acest material combinat apoi cu un os de iepure actual a făcut drumul pînă la Stuttgart». Și din această «încurcătură» a ieșit un adevărat «scandal arheologic».

Cu toată această răscolire, Mallász reușește, după cum mărturisește în lucrarea sa, să mai găsească o porțiune neatinsă în care a descoperit «urmele unor vetre de foc, bucăți de cărbune și un răzuitor tipic mustertian»¹.

Numai că pentru această simplă descoperire uită să ne spună că a mai răscolit și el peștera, pe o întindere destul de mare.

În ceea ce privește peștera cea de-a doua, aflăm tot de la Mallász că Zsófia Torma «a cărat, a aruncat, a golit întreg aluviul, dar a lăsat neatins diluviul, pe care numai ici și colo, probabil involuntar, l-a răvășit hîrlețul».

În această peșteră a avut Mallász norocul să găsească cele două piese szeletiene. Tot aici, după afirmațiile lui, în stratul superior ar fi apărut magdalenianul, iar în cel inferior mustertianul și la bază

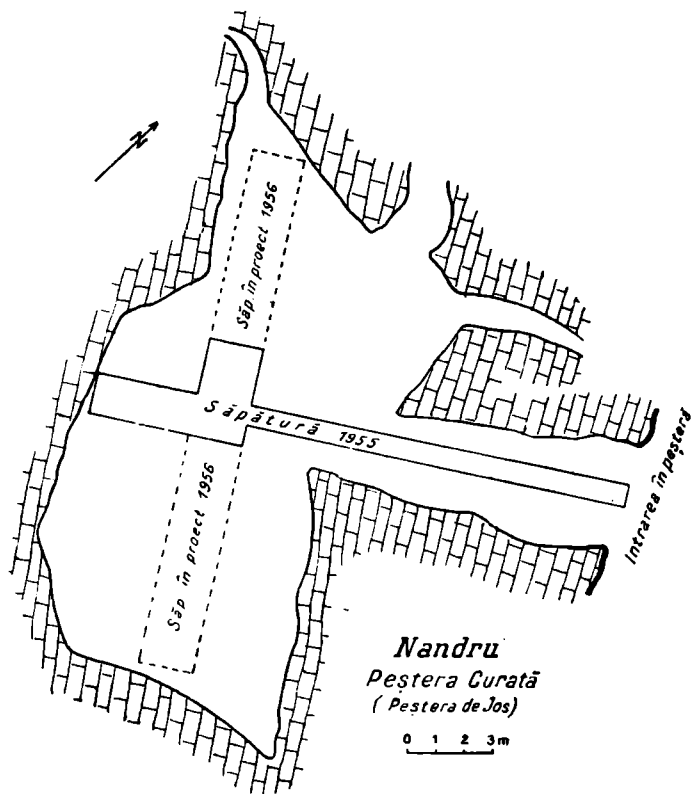

Fig. 2. — Peștera Curată. Planul orizontal al peșterii.

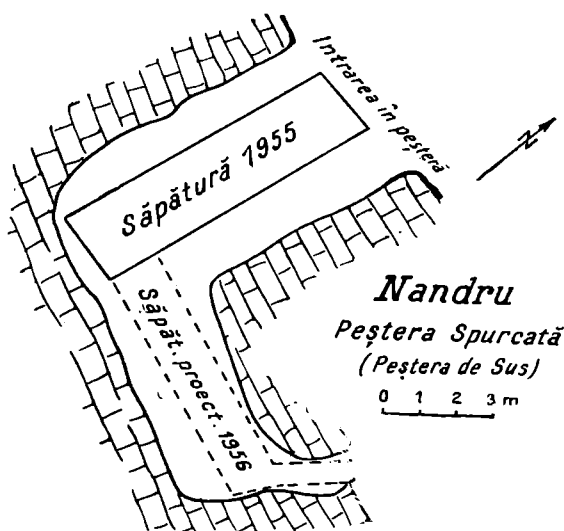

Fig. 3. — Peștera Spurcată. Planul orizontal al peșterii.

¹ Mallász József, *A salutrén első biztos megállapítása Erdélyben*, în «Dolgozatok» (Travaux), IX—X, Szeged (1933—1934), p. 3—15; 1—2.

ar fi apărut eoliticul. Fără a descrie și prezenta suficient, atribuie descoperirile din stratul cel mai de jos unei culturi preistorice din pliocen, exprimându-și chiar dorința a o introduce în literatura științifică sub numele de *n a n d o r i t e*.

Fără îndoială, avînd în vedere nereseriozitatea acestei dorințe, ea nu a fost luată în seamă. Peștera Spurcată a dat, după observațiile lui Mallász, cinci culturi paleolitice: nandoritul, mustermanul, aurignacianul, szeletianul și magdalenianul. Deși această peșteră este mai mică și mai puțin răvășită, am înțeles totuși să atacăm întîi Peștera Curată, îndreptînd în așa fel săpătura, încît să putem surprinde printre răscolirile anterioare întreg procesul său de sedimentare.

PEȘTERA CURATĂ

Pentru a lămuri succesiunea de straturi care s-au depus în peșteră în decursul diferitelor perioade, după obișnuita noastră metodă a fost necesar să se traseze un șanț

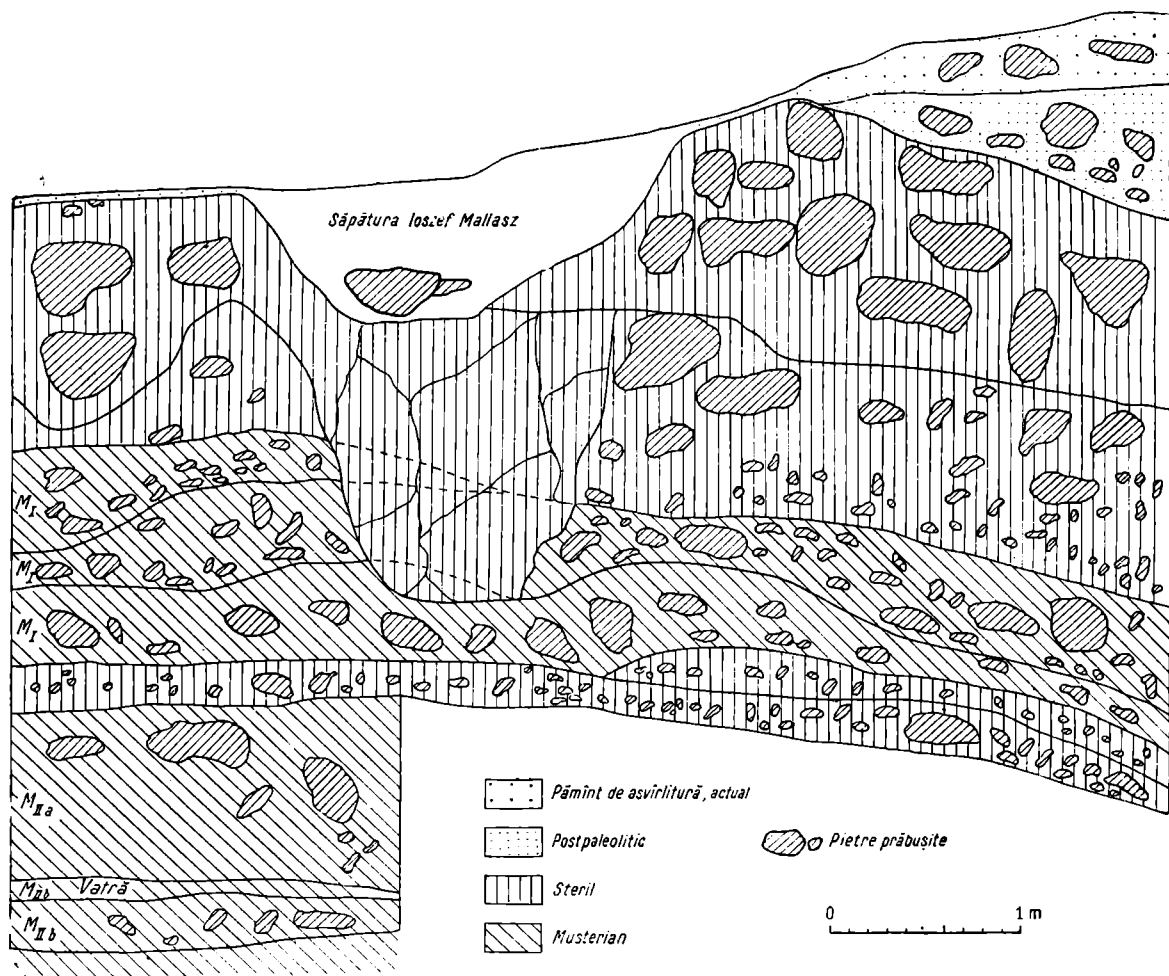

Fig. 4. — Peștera Curată. Profilul peretelui de vest al șanțului I.

care să pornească de la gura peșterii pînă în peretele din fund: șanțul I, ale cărui dimensiuni sînt 20×1 m, orientat pe direcția SV-V 4200 miimi.

Fără a ajunge la încetarea campaniei anului acestuia pînă la patul viu al peșterii, avem din punct de vedere stratigrafic, de sus în jos, următoarea succesiune culturală și sterilă (fig. 4).

1. Stratul postpaleolitic apare pe toată suprafața tranșeei răscolit sau reprezentat prin pământ de azvîrlitură. Grosimea lui variază între 0,05 și 0,55 m.

Rășluirile anterioare ale Zsófiei Torma și ale lui József Mallász au fost atît de mari, încît nu se pot urmări depunerile succesive ale culturilor postpaleolitice. Numai pătratul 20, situat în extremitatea vestică a șanțului (deci în fundul peșterii), ne-a oferit pe o mică întindere sedimente arheologice nerăscolite, atinse de cercetările anterioare pe numai 35—40 cm adîncime.

În primele 12 pătrate stratul postpaleolitic răvășit este așezat de-a dreptul pe patul peșterii, nemaivînd decît o grosime de 5—15 cm. În pătratul 8, pe latura lui de răsărit, a apărut un intrînd în stîncă, intrînd în care s-au descoperit cărbuni și ceramică în amestec cu oase fosile.

În ceramica ieșită la iveală, neoliticul este prezentat prin cultura Criș, ale cărei fragmente apar la baza stratului. Caracteristicile acestei ceramici sînt:

a) pasta: neagră în interior, iar suprafețele exterioare bătînd în roșu, în parte lustruită;

b) forma: bolul, castrolul și oala cu buza răsfrîntă în afară;

c) decor: proeminențe și adîncituri neregulate făcute cu unghia în pasta moale.

Tot din neolitic, dintr-o perioadă mai tîrzie, apar cîteva fragmente de pastă neagră lustruită. Unul din ele prezintă ca decor mici adîncituri dispuse vertical pe umărul vasului, imitînd într-o oarecare măsură canelurile.

Cultura Coțofeni de la sfîrșitul neoliticului este bine documentată: fragmentele ceramice se caracterizează prin decorul lor tipic de linii incise dispuse oblic, orizontal sau unghiular. Unele din ele sînt umplute cu alb, altele prezintă ca ornament bobul de linte. Pasta conține nisip, mică și cioburi pisate.

Din orînduirea feudală, mai exact din sec. XIV, datează un fragment de oală cu buza îngroșată în exterior, avînd sub buză un brîu proeminent. Pasta neagră în amestec bogat de nisip.

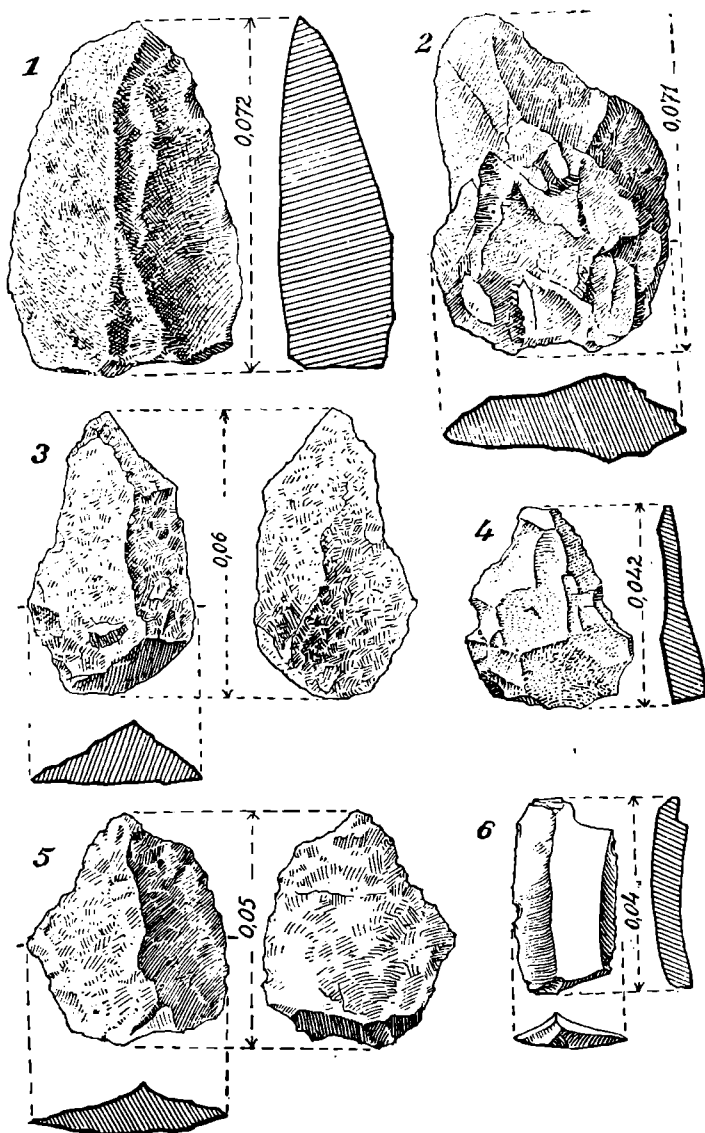

Fig. 5. — Peștera Curată. 1—5, vîrfuri musteriene; 6, lamă neolitică.

Sub stratul postpaleolitic a apărut un strat gros, steril, care merge în pătratele 13 și 14 pînă la adîncimea de 1,20—1,30 m, iar în pătratele 19 și 20 coboară la 3,10—3,20 m. În acest strat nu apare nici o urmă de cultură materială, doar resturi fosile de *Ursus spelaeus* tipul mare și mic și *Hyaena spelaea*. Stratul steril are ca limită superioară lespezi mari de piatră, desprinse din tavanul peșterii. La 1,25 m în pătratul 13, 1,30 m în pătratul

15, 1,38 m în pătratele 16—17, 2,82 m în pătratele 19 și 3,16 m în ultimul pătrat (20) a apărut un strat musterian bogat în cultură materială și faună.

Cultura materială este reprezentată prin așchii și spărturi atipice din cremene și cuarțit și vîrfuri de mîna caracteristice. Nu lipsesc răzătoarele. Spărturile și așchiile, ca și uneltele descoperite, dovedesc că musterienii de la Nandru se deosebeau de cei de la Baia de Fier și Ohaba Ponor în ceea ce privește pregătirea planului de lovire care obișnuit apare aici în trei fațete: una dreaptă centrală și două laterale piezișe (fig. 5 și 6).

Săpătura noastră neatingînd patul peșterii, am numit acest strat musterian,¹ provizoriu — musterianul I. Grosimea lui variază între 1,10 și 1,12 m, fiind mai bogat în mijlocul peșterii, în pătratele 13—16.

Fauna este reprezentată de *Ursus spelaeus*, *Hyaena spelaea*, *Rhinoceros antiquitatis* și *Equus caballus fossilis*.

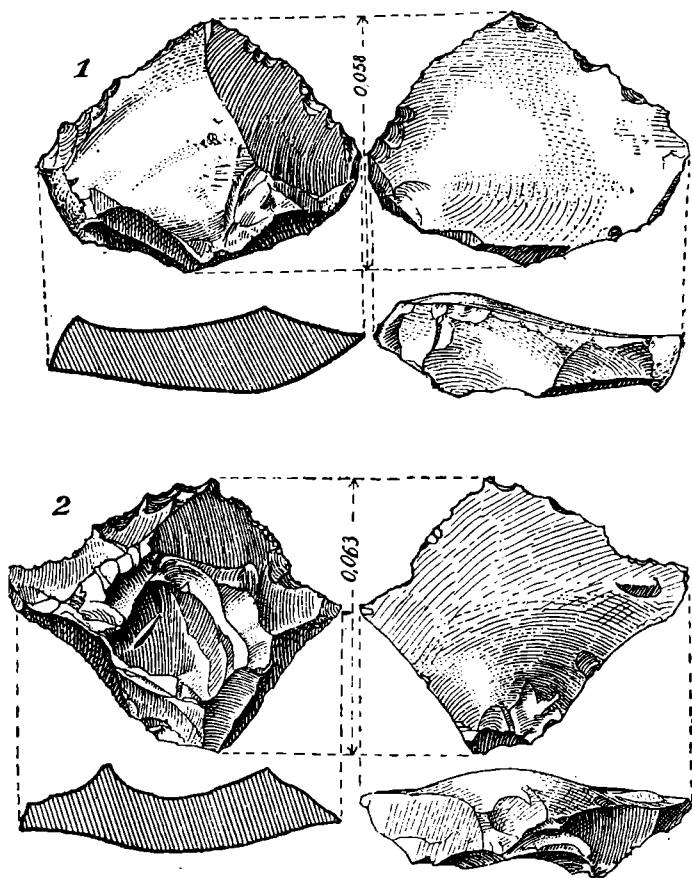

Fig. 6. — Peștera Curată. 1—2, așchii musteriene.

Pentru o urmărire mai lesne a depunerilor culturale a fost necesară lărgirea cu încă 1 m a șanțului I, deoarece pietrele prăbușite împiedicau continuarea săpăturilor.

Stratul musterian I suprapune un strat steril de 23 cm în pătratele 14—16. Sub acest strat steril apare al doilea strat musterian, numit de noi — iarăși provizoriu — musterianul II, caracterizat printr-o puternică locuire în mijlocul peșterii. Cultura materială este asemănătoare celei din musterianul I, iar fauna, în linii mari, este aceeași. Apare în plus doar *Cervus megaceros*.

Stratul musterian II poate fi la rîndu-i împărțit deocamdată în două nivele. După nuanța stratelor și urmele de materiale găsite, un prim nivel musterian II a, avînd o grosime de 0,85 m în pătratele 15—16 și al doilea nivel musterian II b, bogat în oase sparte și arse, urme de cărbune, precum și unelte dintre care menționăm toporașe de mîna. Unul din ele este lucrat în tehnica bifacială, avînd pe o față urmele a două mari desprinderi, iar pe fața cealaltă mai multe urme. Călciiul păstrează crusta bulgărului din care a fost lucrat.

La sfîrșitul campaniei nu am putut stabili grosimea nivelului musterian II b, deoarece săpătura noastră nu a atins decît o adîncime de 3,87 m în pătratele 15—16, fără a depăși acest nivel.

Pentru o verificare a stratigrafiei stabilite în șanțul I și a înțelege depunerile culturale în volum s-a trasat și al doilea șanț, orientat pe direcția nord-vest-nord 5850 miimi, perpendicular pe șanțul I. Săpăturile nu au mers decât pînă la adîncimea de 1,08 m în pătratul 1, pînă la această adîncime situația stratigrafică fiind aceeași.

În încheiere, din punct de vedere stratigrafic la Peștera Curată de la Nandru avem constatate, pînă în prezent, un strat postpaleolitic, două straturi sterile și două straturi de locuire musteriană. Stratul inferior este subîmpărțit în două nivele.

PEȘTERA SPURCATĂ

După cum reiese din plan, Peștera Spurcată este mult mai mică decât Peștera Curată. Ea prezintă o încăpere centrală, lată de circa 5 m și lungă de circa 8 m. Pe partea stîngă, spre fund, se prelungeste cu o galerie îngustă care, cîndva, avea o ieșire proprie — astăzi astupată aproape în întregime cu lespezi de piatră.

S-a trasat de la gura peșterii spre fund șanțul S I de dimensiuni 8×2 m, orientat pe direcția vest-sud-vest 3450 miimi. Șanțul nostru a căzut chiar pe vechea săpătură a lui Mallász, fapt care ne-a îngăduit să înțelegem tehnica sa de săpătură, pe o lungime de 6,62 m.

Săpătura lui Mallász este mai adîncă la intrarea peșterii (pătratul 1 al nostru), micșorîndu-se spre fund, unde are abia 50 cm (în pătratele 3—4).

Săpăturile anterioare ale Zsófiei Torma și ale lui József Mallász au răvășit cu desăvîrșire stratul postpaleolitic. Grija cu care s-a lucrat aici se poate vedea în pătratul 1, unde săpăturile noastre au atins anul acesta abia adîncimea de 0,80 m, mergînd numai în pămînt de azvîrlitură. S-au găsit în acest pămînt numeroase fragmente ceramice aparținînd neoliticului, culturii Coțofeni, epocii feudale, actuală, în amestec cu un vîrf și un răzuitor de silex musterian.

Un vîrf de săgeată de fier din sec. XIV-XV, împreună cu oase de urs și hienă de peșteră. De asemenea în pătratul 2 s-au găsit în pămîntul de azvîrlitură o așchie de silex musteriană, o podoabă de piatră neolitică și ceramică diferită (fig. 7).

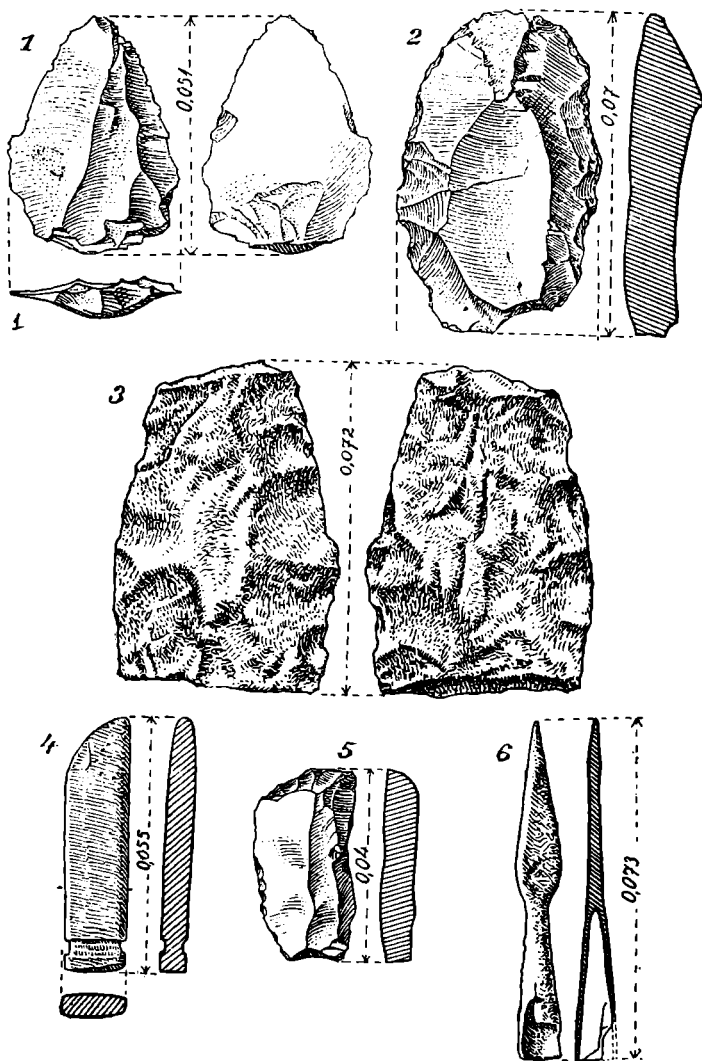

Fig. 7. — Peștera Spurcată. 1, vîrf musterian; 2, răzuitor musterian; 3, frunză szeletiană din cuarțit; 4, podoabă neolitică; 5, răzuitor neolitic; 6, vîrf de săgeată medievală.

Mijlocul pătratului 3, sub săpătura Mallász a dat o groapă neolitică de formă ovală cu diametrul de 1 m și ceva. Trecînd prin aceasta, șanțul Mallász a tăiat-o pe o adîncime de 40 cm, lăsîndu-ne numai 30 cm din fundul ei nerăscoliți.

Astfel am putut scoate de aici un material neolitic curat, fără nici un amestec. Groapa aparține culturii Criș. Ceramica are o pastă cenușie lustruită la suprafață, avînd în compoziție nisip și pietricele. Ca forme apar bolul și paharul cu patru piciorușe pe fund. Unele fragmente amintesc vasele cu picior. Ca ornament întîlnim mici proeminente.

Ceramica de tip Criș (fig. 8), găsită atît în groapă cît și în afară, se deosebește ca formă și pastă de cea găsită în Peștera Curată. Aceasta ne duce la concluzia că avem de-a face cu două faze diferite ale culturii Criș.

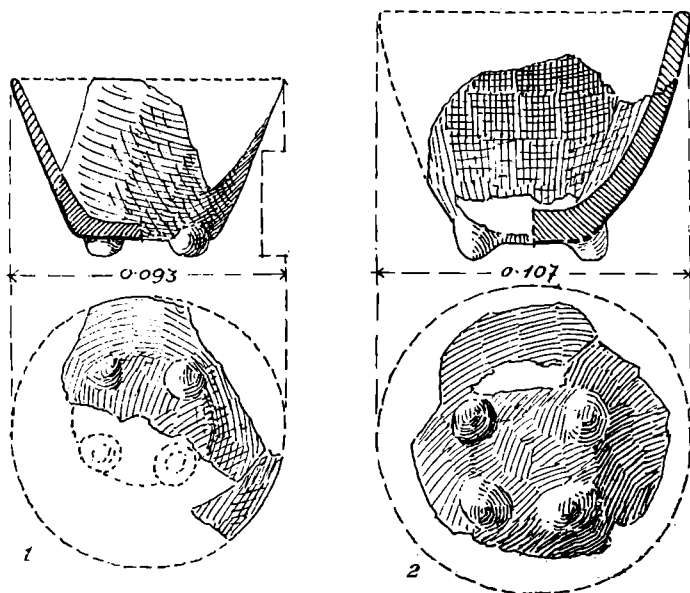

Fig. 8. — Peștera Spurcată. 1—2, vase neolitice tip Criș.

Facem această afirmație, deoarece ceramica descoperită în cele două peșteri nu ne îngăduie să o socotim contemporană.

S-au găsit de asemenea fragmente ceramice aparținînd culturii Cotofeni, identice cu cele din Peștera Curată; nu lipsește nici ceramica feudală, fiind însă aici mai slab documentată.

Putem spune că în afară de fundul gropii Criș, tot ceea ce s-a descoperit postpaleolitic a fost cules de noi numai în pămîntul răscolit anterior.

Sub stratul postpaleolitic apare un strat de culoare brună-roșcată, steril din punct de vedere cultural. El a fost prea puțin atins de săpăturile anterioare, cu excepția pătratului 1, unde a fost răvășit de Mallász, și a pătratului 3, care cuprinde groapa neolitică. Ca faună au apărut ursul și lupul de peșteră și cîțiva dinți de ierbivore.

Sub stratul steril brun-roșcat apare un nivel de culoare cenușie-gălbuie. Este stratul cultural aparținînd paleoliticului superior, în care săpăturile noastre au dus la descoperirea a două vîrfuri de lance în formă de frunză. Aceste vîrfuri sînt lucrate din cuarțit de culoare albă-gălbuie.

Primul a apărut la limita vestică a pătratului 2, la adîncimea de 0,75 m, iar cel de-al doilea tot pe marginea de vest în pătratul 3, la 1,08 m. Îndeosebi unul din ele este meșteșugit lucrat, avînd în vedere materia primă care este cu totul nepotrivită pentru a obține asemenea forme. Amîndouă sînt retezate în partea inferioară și sînt lucrate în tehnică bifacială, asemănătoare cu formele descoperite în peștera Szeleta, din Ungaria.

Fauna acestui strat este săracă. E prezent ursul, lupul și hiena de peșteră.

Înspre fundul peșterii, mai exact în pătratul 4, stratul cenușiu nu ne-a mai oferit nimic, deoarece cea mai mare parte din volumul acestui pătrat a fost ocupată de pietre mari, prăbușite din tavanul peșterii.

Săpătura anului acesta nu a atins decît stratul szeletian, așa încît, pînă în prezent, nu avem decît un strat potspaleolitic total răvășit (cu excepția fun-

dului gropii Criș), un strat steril brun-roșcat și stratul szeletian, în care au apărut ca piese importante cele două vîrfuri în formă de frunză (fig. 9, 10 și 11).

Prezentînd pe scurt rezultatele sondajelor executate de șantierul nostru în peștera de la Nandru, nu credem că mai este nevoie să subliniem însemnătatea lor arheologică. Dacă am stăruî numai asupra prezenței szeletianului documentat aici, în Peștera Spurcată, prin patru piese caracteristice acestei culturi, putem afirma că aria culturii amintite depășește mult spre răsărit linia Tisei, pusă de unii cercetători ca hotar.

Săpăturile noastre nu fac altceva decît să întărească descoperirile anterioare ale lui József Mallász, descoperiri care nu au fost luate în serios (de altfel ca și acelea ale lui Roska Márton) de către cercetătorii din urmă care s-au ocupat cu această problemă. Aceasta din vina cercetătorilor de mai sus, care, prin felul lor neserios de lucru, nu s-au bucurat de considerație în fața colegilor lor.

Ținînd seama de rezultatele obținute și de surprizele pe care urmează să ni le ofere straturile inferioare în legătură cu originea culturii szeletiene, săpăturile în aceste peșteri vor continua.

C. S. NICOLĂESCU-PLOȘOR
și AL. PĂUNESCU

Paleontolog, AL. BOLOMEY

★

Colectivul șantierului arheologic Nandru a întreprins o cercetare de suprafață în locul numit « La Dos », unde, după spusele localnicilor, se găsesc foarte multe cioburi de oale, cît și cremene de scăpărat. Acest loc reprezintă o întinsă așezare neolitică, situată în partea de sud-est a satului Valea Nandului.

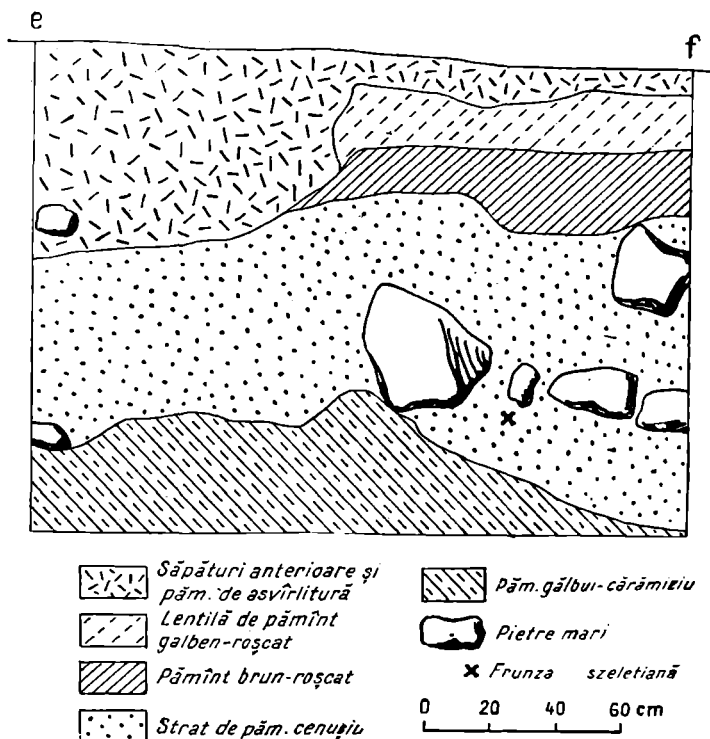

Fig. 9. — Peștera Spurcată. Profilul peretelui de sud al șanțului I (pătratul 3).

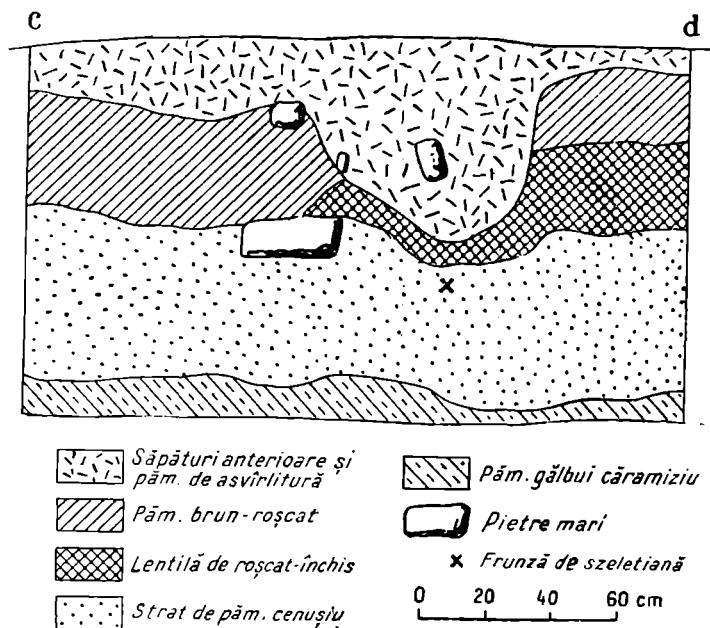

Fig. 10. — Peștera Spurcată. Profilul peretelui de sud al șanțului I (pătratul 2).

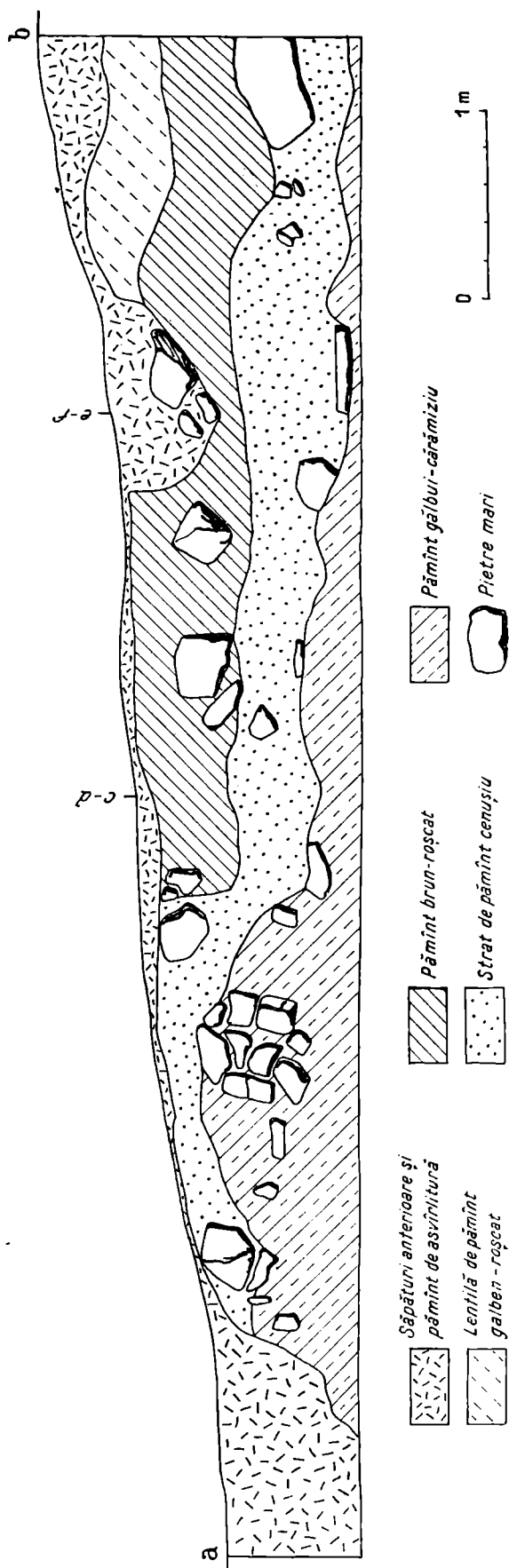

Fig. 11. — Peștera Spurcată. Profilul peretelui de vest al șanțului I.

Așezarea este cunoscută de altfel în repertoriul arheologic¹. Cercetătoarea maghiară Zsófia Torma a cules ceva material arheologic numai dintr-o parte a stațiunii, cunoscută sub numele de « Dosul Mare »². Un sondaj a fost efectuat în 1911 tot pe « Dosul Mare » de către arheologul Roska Márton, care stabilește și prima stratigrafie a așezării³.

Așezarea neolitică de la Valea Nandrudului, după răspîndirea materialului scos la iveală prin lucrările agricole, se întinde pe o suprafață de peste 10 ha, adică pe o lungime de 400—500 m și o lățime de circa 300—400 m. Este vorba despre cele două locuri: « Dosul Mare » și « Dosul Mic », situate în marginea satului, la o mică înălțime deasupra lui, în dreptul dealului « Mumița » (unde după localnici s-au găsit morminte vechi) și despărțite între ele de un drum de hotar ce leagă Valea Nandrudului cu Răcăștie (Hunedoara). Extremitatea lor dinspre sat este mărginită de pîrăul Valea Roatei sau Petac. Materialul strîns de noi reprezintă: fragmente ceramice, obiecte de silex, fragmente de rîșniță, de pământ ars cu nisip, probabil provenit de la vetre, chirpici.

Ceramica aparține culturii Turdaș, cultură mult răspîndită în regiunea Hunedoara. Cunoscuta așezare Turdaș se află, de altfel, la circa 30 km de Nandru. Fragmentele ceramice recoltate pot fi împărțite în două mari categorii, după compoziția pastei: astfel apar fragmente dintr-o pastă roșie-gălbuiă cu nisip fin, iar altele din pastă cărămizie deschis cu foarte multe pietricele în ea. Elementul decorativ este variat și caracteristic tipului de cultură amintit. Apar fragmente cu linii incizate și anume: două linii orizontale distan-

¹ Roska Márton, *Thesaurum antiquitatum Transilvanicarum*, I *Praehistorica*, *Erdély régészeti repertoriuma*, Óskor, Cluj, 1942, vezi nr. 98, Nándorvalya, p. 201—202.

² Roska Márton, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 15—20.

țate, cuprinzînd între ele alte linii mici, întrerupte; alte cioburi conțin linii ce se întîlnesc în unghi. De asemenea găsim fragmente care au un decor de puncte adîncite în pastă. Multe prezintă proeminențe mici, altele mai mari, străpunse, iar categoria aceloră cu pietricele în pastă posedă torți. Fragmentele strînse aparțin unor vase de formă ovalară, cu torți, cu proeminențe, precum și unei categorii caracteristice tipului Turdaș, vasele cu picior¹. În general piciorul se lărgeste mult la bază. S-au găsit și fragmente de chirpici ars la roșu, care păstrează urmele de nuiile și pari. Avem de-a face, probabil nu la mare adîncime, cu un strat de intensă locuire, cu locuințe făcute din chirpici. Apar și fragmente de rîșniță: tipul de rîșniță de formă plată și puțin albiată.

S-a dat și peste un fragment de idol zoomorf de lut. Locuirea acestui platou este dovedită și de bogăția uneltelor de silex și opal: gratoare, lame, răzuitoare, așchii, nuclee, percutoare. Silexul este de bună calitate. În cercetarea noastră de suprafață nu am dat de topoare de piatră, nici de obiecte din obsidiană².

În concluzie, așezarea neolitică de tip Turdaș de la Valea Nandruului prezintă o deosebită importanță prin întinderea și bogăția materialului cuprins în ea și o considerăm una din puținele așezări aparținînd culturii amintite răspîndită pe o atare suprafață.

AL. PĂUNESCU și BENIAMIN BASSA

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ В НАНДРУ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В местности Нандру, на правой стороне долины Роата (Петак), непосредственно у села, в известковом массиве находятся две пещеры на расстоянии приблизительно 180 метров одна от другой, называемые местными жителями Пештера Куратэ и Пештера Спуркатэ.

Несмотря на то, что раскопки еще не дошли до самого дна пещеры, исследования показали, что в Пештера Куратэ имеются следующие последовательные наслоения, содержащие и не содержащие в себе остатки культур: 1. Эпипалеолитический слой, уже подвергавшийся раскопкам, содержащий в себе обломки керамики типа Криш-Коцфени, относящейся к феодальной эпохе. 2. Ненасыщенный слой. 3. Мустьерский слой I (обломки, мустьерские наконечники из кремня и кварцита). 4. Ненасыщенный слой. 5. Мустьерский слой II, содержащий два уровня: мустьерский уровень IIa и IIб, насыщенный углем, обугленными и раздробленными костями, ручными топорами. Фауна представлена медведем и пещерной гиеной, носорогом, ископаемой лошастью.

В «Пештера Спуркатэ» до настоящего времени были вскрыты: 1. Эпипалеолитический пласт, уже подвергавшийся раскопкам, содержит яму с керамикой типа Криш и обломки керамики типа Коцфени и феодальной эпохи. 2. Ненасыщенный слой красновато-бурого цвета. 3. Желтовато-серый слой, в котором найдены два объекта из кварцита в виде листьев, которые можно легко отнести к селетьянской технике.

Коллектив археологического отряда произвел также поверхностные разведки на участке «Ла Дос», находящемся в юго-востоку от села Валя Нандрулуй. Речь идет об обширном неолитическом поселении типа Турдаш, расположенном на площади свыше 10 гектаров.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Топографические исследования Дялул Пештерилор. План.

Рис. 2. — Пешера «Куратэ». Горизонтальный план пещеры.

Рис. 3. — Пешера «Спуркатэ». Горизонтальный план пещеры.

¹ Roska Marton, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, vezi *Nandru Vale*, p. 338—341.

² *Ibidem*, vezi *Nandru Vale*, p. 336 și 340—341. Aici

M. Roska vorbește de gratoare, lamă, nucleu de obsidiană, precum și de topoarele de gresie. Dintre topoarele prezentate de Roska, unele par a fi de tip calapod.

Рис. 4. — Пещера «Куратэ». Профиль западной стены рва I.

Рис. 5. — Пещера «Куратэ» 1—5 — мустьерские наконечники; 6 — неолитическое лезвие.

Рис. 6. — Пещера «Куратэ». 1, 2 — мустьерские отщепы.

Рис. 7. — Пещера «Спуркатэ». 1 — мустьерский наконечник; 2 — мустьерское скребло; 3 — кварцитовый лист селетьянского периода; 4 — неолитическое украшение; 5 — неолитический скребок; 6 — средневековый наконечник стрелы.

Рис. 8. — Пещера «Спуркатэ». 1, 2 — неолитические сосуды типа Криш.

Рис. 9. — Пещера «Спуркатэ». Профиль южной стены рва I. Квадрат 3.

Рис. 10. — Пещера «Спуркатэ». Профиль южной стены рва I. Квадрат 2.

Рис. 11. — Пещера «Спуркатэ». Профиль западной стены рва I.

CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE NANDRU

(RÉSUMÉ)

A Nandru, sur le flanc droit de la vallée de Roata (Petăc), dans le voisinage immédiat, du village et dans le massif calcaire, il y a deux grottes, à 180 m environ l'une de l'autre, appelées par les habitants, la grotte «Curata» (propre) et la grotte «Spurcata» (immonde).

Elles ont été connues et explorées, toutes les deux, dès la fin du siècle dernier.

Les présentes fouilles ont montré, dans la grotte «Curata», la succession suivante de couches archéologiques et stériles, quoiqu'on ne soit pas encore arrivé à la base de la grotte: I. Couche post-paléolithique, dérangée, renfermant des fragments céramiques des types Criș, Coțofeni et de l'époque féodale. II. Couche stérile. III. Couche moustérienne I (éclats, pointes moustériennes en silex et quartzite). IV. Couche stérile. V. Couche moustérienne II, partagée en deux niveaux: moustérien II a et II b, riche en charbon, en os brisés et calcinés, en coups de poing. La faune: ours et hyène des cavernes, rhinocéros, cheval fossile.

La grotte «Spurcata» a présenté jusqu'à présent: I. Une couche post-paléolithique, dérangée par des fouilles antérieures (renfermant une fosse avec de la céramique du type Criș, ainsi que des fragments des types Coțofeni et de l'époque féodale. II. Couche stérile brun-rougeâtre. III. Couche gris-jaunâtre dans laquelle ont été découvertes les deux feuilles de quartzite, s'inscrivant fort bien dans la technique szelétienne.

Le collectif du chantier archéologique a entrepris une exploration en surface au lieu dit «La Dos», situé dans la partie Sud-Est du village Valea Nandrului. Il s'agit d'une vaste station néolithique, du type Turdaș, s'étendant sur une surface de plus de 10 ha.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Relevé topographique à Dealul Peșterilor (plan).

Fig. 2. — Grotte «Curata»: plan horizontal de la grotte.

Fig. 3. — Grotte «Spurcata»: plan horizontal de la grotte.

Fig. 4. — Grotte «Curata»: profil de la paroi Ouest de la tranchée I.

Fig. 5. — Grotte «Curata»: 1—5, pointes moustériennes; 6, lame néolithique.

Fig. 6. — Grotte «Curata»: 1—2, éclats moustériens.

Fig. 7. — Grotte «Spurcata»: 1, pointe moustérienne; 2, racloir moustérien; 3, feuille szelétienne en quartzite; 4, parure néolithique; 5, grattoir néolithique; 6, pointe de flèche médiévale.

Fig. 8. — Grotte «Spurcata»: 1—2, vases néolithiques du type Criș.

Fig. 9. — Grotte, «Spurcata»: profil de la paroi Sud de la tranchée I (3e carreau).

Fig. 10. — Grotte «Spurcata»: profil de la paroi Sud de la tranchée I (2e carreau).

Fig. 11. — Grotte «Spurcata»: profil de la paroi Ouest de la tranchée I.